

KÍSÉRLET EGY TELJESEBB ÉLETÉRT
A PERBÁLI GYERMEKOTTHON ELEMZÉSE

SZERZŐ: CHROMICSEK ADRIENN
KONZULENS: KEMES BALÁZS DLA

Írásom alapjai a különböző szakmai cikkek, kritikák, valamint a számos beszélgetés és interjú, amit a történet szereplőivel készítettem. Ez úton is szeretném kifejezni hálámat azok felé, akik segítettek nekem összerakni ezt a csodálatos képet: Dr. Bartholy Judit, Janesch Péter, Karácsony Tamás, Szász Gizella, Tóth Livia, Apor Attila és Újhelyi Andrea. Köszönöm a segítségüket, és azt, hogy létrehozták ezt a kis kincsesdobozt. Valamint köszönöm konzulensemnek, Kemes Balázsnak a sok segítséget és támogatást.

Budapest Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem
Építészmérnöki Kar
Középülettervezési Tanszék
2018

TARTALOMJEGYZÉK

ABSZTRAKT.....	3
ABSTRACT.....	4
BEVEZETÉS.....	6
ÉPÍTÉS.....	9
KUTATÁS.....	9
KEZDET.....	10
MEGVALÓSÍTÁS.....	13
ÉPÜLETEK.....	18
MŰKÖDÉS.....	25
ÉLET AZ OTTHONBAN.....	25
HÉTKÖZNAPI HŐSÖK.....	28
KAPCSOLAT.....	31
ÉRTÉKELÉS.....	32
NEHÉZSÉGEK, MEGVÁLTOZOTT KÖRÜLMÉNYEK.....	32
BEVÁLT MEGOLDÁSOK.....	36
ÖSSZEGZÉS.....	39
IRODALOMJEGYZÉK.....	41
ÁBRAJEGYZÉK.....	41

ABSZTRAKT

Az építészet rendkívül sokrétű szakma, rengeteg ágazattal és megannyi izgalmas területtel. Miben is merül ki egy építész feladata? Miért és miként vállalhat felelősséget? A szociális építészet egy peremterület, a periféria lakóinak. Manapság egyre többet hallani a hajléktalansággal, mélyszegénységgel foglalkozó projektekről, kezdeményezésekről. Vannak azonban más, kevésbé emlegetett csoportok is.

A legutóbbi, 2011-es népszámlálás szerint közel félmillió magyar él valamilyen mozgási, érzékszervi vagy mentális sérüléssel, értelmi fogyatékossgal. Ez igen nagy százaléka a társadalomnak, de hol is lehetnek ezek az emberek? A kérdés az utolsó csoportra hatványozottan igaz. Keveset tudunk helyzetükről, életkörülményeikről. Az értelmi sérült személyek állandó felügyeletet igényelnek egészen életük végéig, mivel az állapotuk gyógyíthatatlan. Ezt a feladatot nagyrészt az állam látja el, hiszen a családok anyagi és emberi erőforrása véges. Az ellátás általában vidéki kastélyokban zajlik, hagyományosan kórházi rutin alapján.

A témával először az egyetemen találkoztam, egy tábori tagtoborzó alkalmával. Az építőtábor helyszíne Perbál, pontosabban a Perbáli Gyermekotthon. Az otthon most már javarészt felnőtt értelmi fogyatékosoknak ad lakhelyet, az egészen enyhe esetektől a halmozottan sérültekig. Az épületet két építész, Karácsony Tamás és Janesch Péter tervezte sok évig elkötelezetten, önzetlenül. A projekt 1993-tól 2000-ig futott, azóta folyamatos használatban van, kellő ideje a hiteles elemzéshez. A kezdeményezés egy új megoldást kívánt nyújtani a sérültek elhelyezésére, ami humánusabb és egészségesebb, mindezt a rendszerváltás utáni kaotikus környezetben. Ezzel a dolgozattal szeretném feltárni a program negatív és pozitív eredményeit, többek között a használhatóság, a programalkotás és az épület jelenlegi állapota szempontjából. A kérdés, hogy definiálható-e ez az új épülettípus a jól működő kísérletek elemzése alapján.

ABSTRACT

Architecture is a field of great variety with several branches and exciting subjects. Where does the work of an architect end? How and what can they take responsibility for? Social architecture is a fringe area for the residents of the periphery. Nowadays we hear more and more about projects dealing with homelessness and poverty. However there are other, less mentioned groups.

The last census showed that almost half a million Hungarian lives with some kind of physical or mental disability or mental retardation. That is a quite a large percent of society but where are these people? This question especially stands for the last group. We know very little about their situation and living circumstances. Since they are incurable mentally retarded people need constant supervision until the end of their lives. Usually the state provides this supervision regarding that families do not have infinite money and human resources. The care system uses countryside castles and works with traditional hospital routines.

I first met the subject in the university during a camp recruitment program. The camp took place in Perbál more accurately in the Perbál Home For Children. These days it houses grown ups with mental retardation ranging from mild cases to severe ones. The building was designed for many years with great dedication and selflessness by two architects: Tamás Karácsony and Péter Janesch. The planning and construction started in 1993 and ended in 2000 when it was occupied immediately. It is in constant usage since then enabling an accurate evaluation. The initiative was meant to provide a healthier and more human solution for the housing of the disabled and all this in the chaos of the change of regime. With this essay I would like to assess the negative and positive results of the project regarding the state of the building, the efficiency and the conception. But can we establish a working schema for this unique function based on the existing experiments?

BEVEZETÉS

A szociális építészet önmagában is nagyon szerteágazó terület. Sok embernek van szüksége segítségre, sokféle problémával, amelyek mind külön megoldást kívánnak. Hallottunk órákon pár előadást ilyen témákról, amik elsőre megragadták figyelmemet. Ebben a dolgozatban egy olyan témával foglalkozok, amit testközelből megtapasztaltam, ami közel került hozzám, és egészen eddig sejtelmem sem volt a létezéséről.

Tavaly nyáron vettem részt először a Perbáli Gyermekotthonba szervezett építőtáboron. Nem tudtam mit is várjak, ez előtt, mint a legtöbbszörnek, sosem volt kapcsolatom értelmi fogyatékkal élő emberekkel. Próbáltam leküzdeni minden félelmemet és előítéletemet, amik önkéntelenül feltűnnek ilyenkor. Nem is dönthettem volna jobban, mint hogy vállalom ezt a kihívást, ha nevezhetjük így, bár ez nagyon gyorsan változott át élménnyé, sőt terápiává.

Van valami mellbevágó őszinteség ezekben az emberekben, ami nagyon ritka a mindennapi életben. Hiába felnőttek, a legtöbbször inkább gyerekeként kezelendők, és mint így, hazugságra képtelenek. Egy olyan család részesei lehettünk abban a két hétben, amely koránt sem tökéletes, hiszen melyik család az, de a szeretet és a gondoskodás irányítja. Mindenki egy egyedülálló karakter, ki hangosabb, ki halkabb, de a nap végén egy, szoros közösség tagjai mind, ahol vigyázzák, támogatják egymást.

Mikor felmerült, hogy dolgozatot írnék a témában, még elég definiálatlan volt, mégis miről, és főképp miért lehetne beszélni. Rengeteg kérdést vetett fel az irodalom, amelyből tájékozódtam, és én ennek a komplex problémának megpróbáltam kiválasztani azt az oldalát, ami minket, építészeket érint. Ez tömören fogalmazva a lakhatás kérdése.

A legutóbbi, 2011-es népszámlálás szerint közel félmillió magyar él valamilyen mozgási, érzékszervi vagy mentális sérüléssel, értelmi fogyatékossgal. A népszámlálás során magukat értelmi fogyatékosnak valló lakosok száma 42 779 fő, autizmussal élők száma 5 120 fő¹. Az értelmi fogyatékos személyek közül egy 2010-es felmérés szerint körülbelül 15 000 fő él nagy, bentlakásos intézeti körülmények között.

A most érvényes Magyarországi rendszer ad ugyan segítséget az otthoni ellátáshoz, de a legtöbb esetben ez nem elegendő. Vagy az idő, vagy a pénz kevés lesz hozzá, így nem marad más választás, mint hogy állami gondozásba adják. Ez a „gondozás” általában a múltban elkobzott

¹ A 2011-es népszámlálás adatai a -központi Statisztikai Hivatal weboldaláról: http://www.ksh.hu/nepszamlalas/tablak_fogyatekossgal_elok_helyzete

vidéki kúriákban, kastélyokban történik száz, százötven fő fölötti létszámmal, hagyományos orvosi rutin alapján, a személyes szféra teljes hiányában. Egy 10 ágyas szobában szó sem lehet személyes tárgyról, személyes térről. Ráadásul ezek az intézmények rendszerint pszichiátriákkal egyben működnek, ami rengeteg visszaélést eredményezhet. Nem sok lehetőséget talál az, aki alternatívát keres.

*„2011-ben az Európai Strukturális Alapok támogatásával egy átfogó intézménytelenítési program indult Magyarországon. Ezt az intézménytelenítést nevezik kitagolásnak, melynek célja a nagy létszámú, **50 fő feletti intézmények megszüntetése 2041-ig**. A tervezet Stratégia néven ismert, az általános európai irányelveket veszi alapul, kiemeli az önrendelkezést és az emberi méltóság tiszteletét, a támogatott döntéshozatalt, az egyéni szükségletek figyelembe vételét, az integráció és normalizáció elvét, a rehabilitáció elvét, az egyenlő esélyű hozzáférés elvét, az egyetemes tervezés elvét és a „semmit rólunk nélkülünk” elvet. Nyilatkozik még a Stratégia által támogatott lakhatási formákról:*

1. lakás: társadalmi- és lakókörnyezetbe integráltan elhelyezkedő, maximum 6 fő részére lakhatást nyújtó önálló lakás, amely nem képezi az ellátott tulajdonát

2. lakóotthon: társadalmi- és lakókörnyezetbe integráltan elhelyezkedő, maximum 12 fő részére lakhatást nyújtó ház, nagyobb lakás

3. lakócentrum: integrált lakókörnyezetben elhelyezkedő, maximum 50 fő ellátására alkalmas lakóépület/épületek együttese. Ebben az esetben is biztosítva az alapelvet, miszerint a lakhatás és a napközbeni tartózkodás terei szétválnak.”²

Belátható, hogy ha valóban meg fog valósulni ez a célkitűzés, aminek elméletileg több szakasza is végbement már, az komoly építészeti feladatokat támaszt a szakma felé, amelyek megoldásában nem sok hazai forrás áll rendelkezésre. Ennek fényében aktuálisnak tartom a már megvalósult kezdeményezések elemzését, amik még bőven ez előtt létrejöttek. Többek között a Perbáli Gyermekotthon is fontos alapul szolgálhat ebben a vizsgálódásban.

² Ruzsics Ilona: A kitagolás folyamatai Európában és Magyarországon; Szegedi Tudományegyetem jegyzet: <http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/kitagolas/index.html>

ÉPÍTÉS

KUTATÁS

Nagyon sok nehézséggel áll szemben az, aki változtatni szeretne valamin. A kelleténél kevesebb ember teszi meg azt, amit Dr. Bartholy Judit véghez vitt, ha nem is egyedül tette ezt. Judit a saját bőrén tapasztalta, mit is kínál a magyar ellátórendszer, ha fogyatékosok gondozásáról van szó. Második gyermeke, Anna, születése után valamilyen ismeretlen okból fokozatosan leépülve elért egy értelmileg és fizikailag jelentősen fogyatékos állapotot.

Az első reakció érthető módon az ijedtség volt, hiszen ezzel egy élethosszig tartó feladatot kaptak. Ekkor kezdte felmérni, mik a lehetőségek egy halmozottan sérült személy számára, így szembesült a magyar rendszer korlátolt kínálatával, nagyintézményes ellátásával. Nem törődött bele a hazai helyzetbe, inkább Európa felé fordult, és kutatni kezdte a nyugati alternatív megoldásokat.

Először egyházi programokat látogatott Svájcban és Németországban, ahol példának okáért Bielefeldben egy Bethel nevű egész kerületben fogyatékosok élnek. Később ismeretséget kötött a Hiedelbergi Egyetem egyik gyógypedagógiai professzorával, aki a következő két évben nagyban segítette, hogy megismerje a különböző jellegű otthonokat, kommunális segítőszolgálatokat. Ami a legjelentősebb volt, az a CHEMPIL program, amely az itthon is működő Waldorf iskolákhoz hasonlítható, csak fogyatékosok számára. Hamburgban lehetősége nyílt a szervezetnél dolgozni fél éven keresztül, megismerve annak elveit, felépítését.

A program része volt, hogy a fogyatékos emberek „egészséges”, többgyermekes családokhoz költöznek be. Ez történhetett úgy, hogy egy falun belül pár ilyen család működött, vagy vásároltak egy területet, amit beépítettek, a családok pedig betelepültek. Munkája során lakott ilyen házban, és a módszer szimpatikus volt számára.

A szülők nem féltik a gyerekeket a sérültektől, sőt, a cél, hogy egészen kis koruktól fogva érintkezzenek velük, így belenőve az élet rendjébe. Olyan szociális érzékre tesznek szert, mellyel természetes módon tudnak segíteni fogyatékos embertársaikon. Itt a sérültek is hozzászoknak, hogy a család részeként saját feladataik vannak. Napközben nem otthon vannak, hanem dolgoznak, vagy napköziben töltik az idejüket.

Fontos leszögezni, hogy a vizsgált projekt alapját nem csupán egy program képezi, hanem a benyomások, tapasztalatok összegzése.

KEZDET

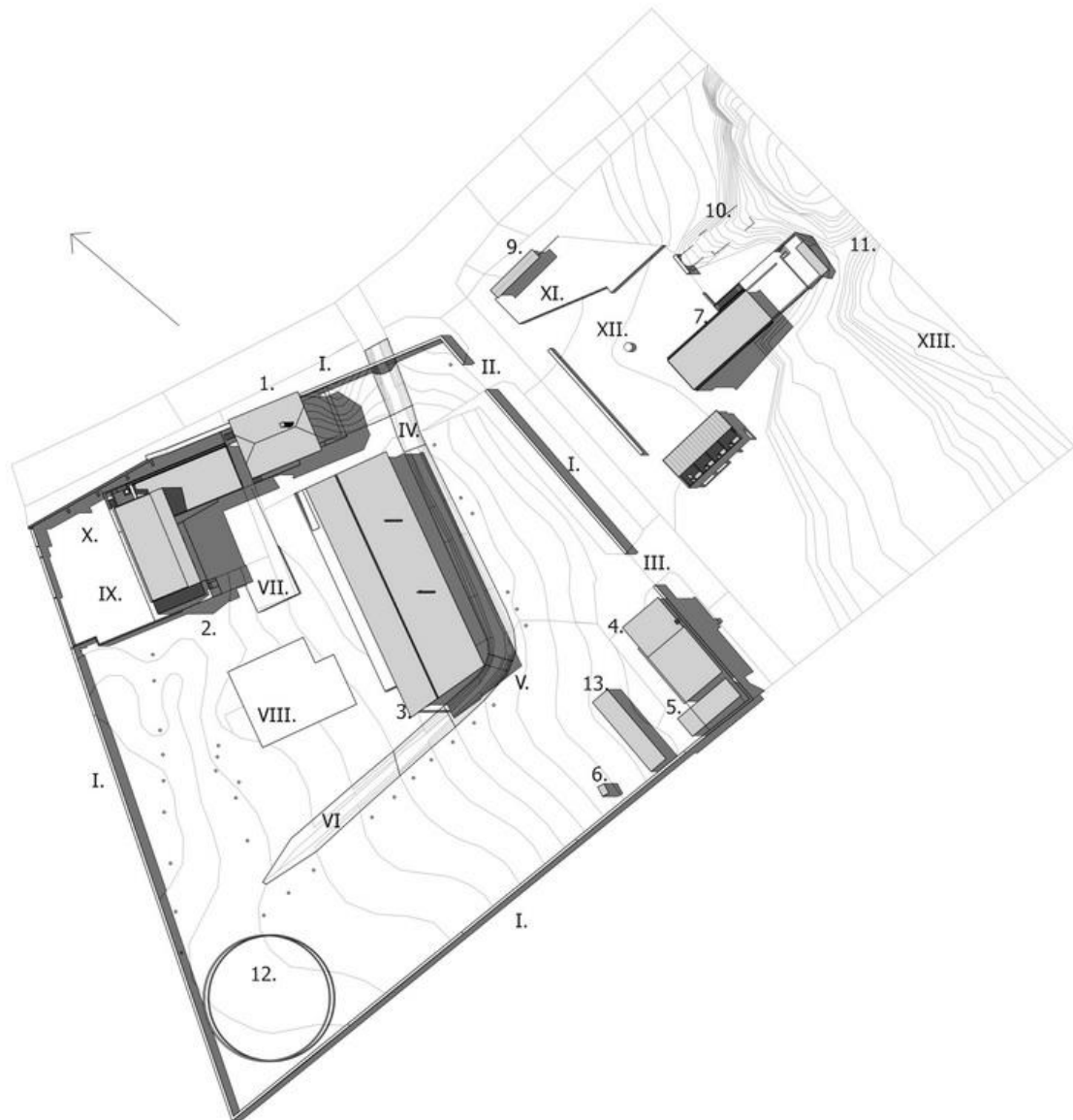
Hazatértekor hozzá is látott a munkának, hogy alternatívát teremtsen a nagy magyar ellátógépezethez. Az első lépés a Tovább Élni Egyesület megalapítása volt 1990-ben. Pár hónappal később 1991-ben megnyílt Budapesten a súlyosan sérült gyermekek napközije. Judit kapcsolatban volt a református egyházon keresztül egy német diakonisszával, aki szívesen segítette a program beindításával, lévén már sok ilyen kezdeményezést indított korábban Németországban. Sajnos a diakonissza hat héttel a kezdet után megbetegedett, így Judit egyedül maradt, saját bevallása szerint laikusként, hiszen meteorológiai végzettségével se a gyógypedagógiához, sem a gazdasági vezetéshez nem értett.

Ez volt az egyik legelső civil szervezet, ami ilyesmivel foglalkozott. Igazi pionírokként rengeteg jogi akadállyal kellett szembenézni, és állami támogatás sem állt rendelkezésre. Mindent külföldi pályázatokból finanszíroztak. Egyszer sikerült egy nagyobb pályázatot elnyerni, ami három évi üzemeltetésre és fejlesztésre szólt. Többek között ebből a pénzből spórolták össze a perbáli telek árát.

Itt veszi kezdetét a Perbáli Gyermekotthon története. Az említett telek kiválasztása hosszas és nehéz feladat volt, melybe már az építésztervező páros egyik tagja, Janesch Péter is becsatlakozott. Judittal fiatal koruktól egy baráti társaságba tartoztak, így adta magát, hogy az ő segítségét kérje az elképzelés megvalósításában. Budapestet alapvetően kizárta, hogy zajos, bonyolult léte nem illik a fogyatékosoknak kedvező egyszerűsített létformához, de lehetőleg a főváros vonzáskörzetében akartak maradni. Fontos volt a természetközelség. A napszakok, évszakok körforgása, a környezet színeinek változása, az állatok születése, ez a nagy, mindent átfogó ritmusa inergazdag szférát biztosít a sérülteknek.

Tudták, hogy sorsdöntő lesz, hogy hol van ez a hely, és milyen. Több, mint 180 Budapest környezetében található telek bejárása után esett a választás a Perbál szélén álló roskadozó malom területére. A 18. századi malom épülete romokban hevert, az elhagyatott juhhodály állati tetemekkel tele. Bár szörnyű, elhanyagolt állapotok uralkodtak, a hely atmoszférája tükrözte a vágyott hangulatot. A gyönyörű táj, az égbe törő fák sora érezhetővé tette, hogy ennek a helynek múltja, története van.

1. Régi malom-épület - az otthon vezetőjének lakása, emeleten szövőműhely, 2. Községi épület-I., 3. Községi épület-II., 4. Gondnoki ház, 5. Karbantartó műhely, 6. Füstölő, 7. Istálló, 8. Disznóól, 9. Kukoricagóré, 10. Pince, 11. Baromfiudvar. I. Főbejárat, II. Gazdasági bejárat, III. kő-híd, IV. gyalogos híd, V. malomárok VI. játszó-tér VII. nyári sátoros dobogó, VIII. virág-kert, IX. galambdúc, X. konyhakert, XI. kút, XII. méhészet³

³ Helyszínrajz Janesch Péter weboldaláról: <http://team0910.hu/team0708/17/117#199>

MEGVALÓSÍTÁS

Meg lett a helyszín, így kezdődhetett a tervezés. Janesch Péter akkoriban sokszor dolgozott együtt Karácsony Tamással, így evidensnek tűnt, hogy a helyszín fixálása után jelzi felé, hogy ezzel a házzal folytathatnák együttműködésüket. Mondhatni az egész folyamat a bizalomra épült. Ez mai szemmel nézve, de akkoriban is egészen ritkaságnak és különlegesnek számított. A tervezők, a megrendelők és kivitelezők kölcsönösen bíztak egymásban.

Mindennek az alapja a folyamatos kommunikáció és megértés volt. A programalkotás is így zajlott. Hosszú beszélgetések Judit, Péter és Tamás között, ahol Judit mesélt külföldi tapasztalatairól, azok számára pozitív alapelveiről. Nagyjából kitalálta, hogy milyen csoportok hogyan éljenek együtt, és ezt vázolta az építészeknek. Ők ezután ezt feldolgozva előálltak egy tervezettel, amit ismét átbeszéltek, és így tovább. Ez a kvázi konzultáció folyamatos volt a tervezés kezdetétől a kivitelezés végéig.

Tamás a kettejük tervezési folyamatát is hasonlóan írta le. Saját bevallása szerint Péter erőssége a koncepcióalkotás, és az a titokzatos képesség, hogy tudja hova kell nyúlni, mit kell elolvasni. Tamás inkább rajzban kommunikált, megörökített egy „tollbamondást”, de nem úgy ahogy a beszélő gondolta, így szülehetnek belőle új gondolatok, megfogalmazások, így egy oda-vissza játszma kíséri az egész tervezést.

A tervek és a házak sok éven át készültek, így természetes volt, hogy az alapkoncepció folyamatosan változott, pontosodott a tapasztalatok, igények és az egyéb körülmények hatására, hiszen mind a fogyatékosok gondozására vonatkozó feltételek, mind a gazdasági körülmények egyre változtak. Ezek mellett persze az önmagukban bekövetkező változások, élményeik is „beleépültek” ebbe a hosszú és komplex feladatba. Nem véletlen, hogy Karácsony Tamás tervezési naplóként, vagy simán naplóként hivatkozik az együttesre, hiszen tíz év emlékeit őrzik magukban a falak.

Ezek alapján nem is annyira meglepő, hogy mikor megkérdeztem mit változtatnának rajta, a válasz az volt, hogy semmit. Egy naplót nem lehet és nem is kell megváltoztatni. Mai szemmel már biztosan lenne, amit máshogy csinálnának, de ez mind az őket érő hatások eredménye, ami már a több ütemben készült házak között is érzékelhető.

Miután elkészültek a tervek, azokat el kellett fogadtatni. Komoly nehézségeket okozott, hogy nagyintézményként kezelték az épületet, következésképp rengeteg szabályzatnak és előírásnak kellett volna megfelelni, ami teljesen abszurd volt a ház funkciójából és méreteiből fakadóan.

Végül leküzdötték a nehézségeket, és szerencsére az utánuk jövő hasonló kezdeményezéseknek már kicsivel könnyebb dolga volt ezen a téren.

Emellett az egész projekt alatt nagy gond volt az anyagi források szűkössége, szakaszossága, hiszen minden pénzt pályázatok során nyertek, leginkább külföldről. Sokszor előfordult, hogy utolsó pillanatban kaptak támogatást, éppen elkerülve az építkezés teljes leállítását, amire szerencsére sosem került sor.

A kivitelezés maga is egy hosszú és sok akadállyal tűzdelt út volt, mégis rendkívüli élmény a tervezők szemében. Miután megállapodásra jutottak, Judit szabad kezet adott nekik a megvalósítás során.

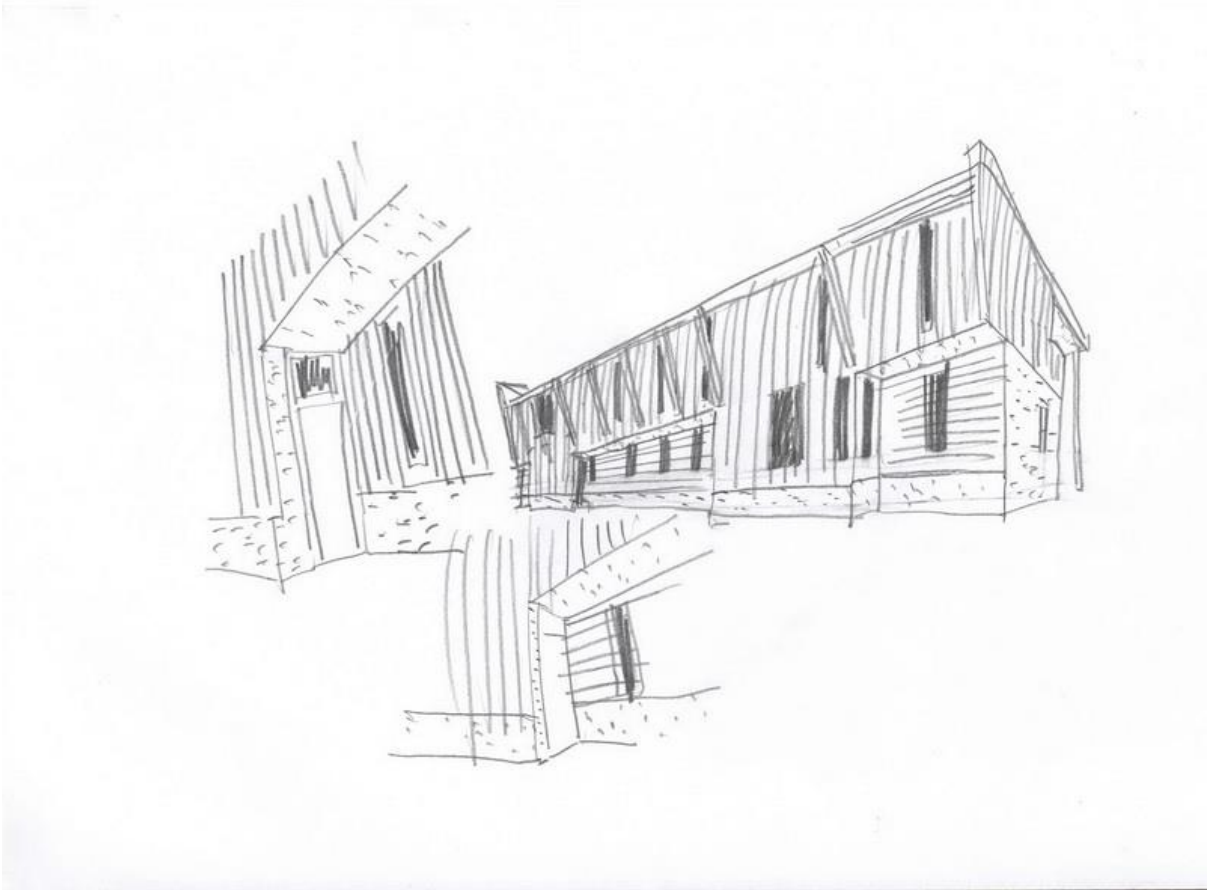
„Úgy gondoltam, hogy úgyse tudok mást adni nekik, mint hogy jókedvűen csinálják, amit csinálnak, és hogy minden részlet úgy legyen, ahogy akarják.”⁴

Ők kvázi művezetőként heti háromszor jártak Perbálra egyeztetni, koordinálni a gárdát. A Bauorden nevezetű nemzetközi építőszervezet keretei között nyolc tábornyi nyugat-európai diák érkezett építeni, ami óriási segítség volt, főleg a kezdeti szakaszban. Maga a mester csapat is rendhagyónak nevezhető. A keretek szűkössége miatt Erdélyből, Székről érkeztek a pallérok, ahogy Janesch Péter nevezte őket.

Ezek az emberek olyan szaktudással rendelkeztek, ami nem tanulható tankönyvekből. A több száz év alatt felhalmozódó természetes ismeretek hordozói voltak, ami a mai modern társadalomból szinte visszafordíthatatlanul kikopott. Éppen ezért Péter szerint az, amit ők együtt véghez vittek, ma szinte biztosan megvalósíthatatlan lenne. Nem csak az építéshez, de az állattartáshoz is értettek, így a tervezők logikusan rájuk hagytak a gazdasági épületekkel kapcsolatban. Vica versa, a mesterek sem kérdőjelezték meg a megfogalmazott szakmai elvárásokat.

Kiviteli tervre egyáltalán nem volt szükség. Persze volt alaprajz, metszet, csomópont, de a rajzok egyfajta kontrollként szolgáltak, hogy kijöjjön az elgondolt geometria, és ennek legyen egy igazolt alapja. Nem volt szükség a ma megszokott részletes dokumentációra, feliratozásra. Egy-egy alkalommal megbeszélték az elemek hogyan épülnek egymásra, és értették annyira a dolgukat, hogy többre nem volt szükség.

⁴ Dr. Bartholy Judit, 2018. október 17.

„Akár egy zenekarban, ha mindenki úgy megy próbára, hogy tudja a tételét, akkor az első pillanattól élvezhető, a végén pedig repül minden ahogy kell.”⁵

Így írta le Karácsony Tamás ezt az együttműködést, ami akár a megrendelővel való kapcsolat, a bizalomra és egymás tiszteletére épült.

Ez a szoros, hatékony együttműködés, és a tervezők bizonyos keretek közötti szabadsága olyan alapot adott, ahol folyamatosan alakíthatták terveiket, újra és újra gondolhatták elképzeléseiket. Ez az eleven változtathatóság beépült a házakba, életet, történetet adott nekik már használatba vételük előtt.

Janesch Péter az egészet a spontán, improvizációs jazzhez hasonlítja. Előre nem leírható, hiszen, ha lekottázzák, akkor már felesleges eljátszani, a lényegét veszíti az egész. Itt a terv a kotta, melynek hiányában az épület szinte az előadóművészet határán lebeg, nem veszítette el vibrálását, az építészek pedig méltón viselhetik a „megfagyott muzsikus” jelzőt.

⁵ Karácsony Tamás DLA, 2018. október 18.

ÉPÜLETEK

A kivitelezés 1993-ban vette kezdetét, és több ütemben valósult meg. Mindenek előtt a kerítés épült fel. Ennek több oka is volt. Általában ez az az elem, ami az építkezéseknél elmarad, itt viszont kulcsfontosságú. A funkcióból adódóan ez egy elkerített világ kell legyen, amin belül egy biztonságos élettér alakítható ki a lakók számára. A következő a régi malomépület felújítása volt, ahol a gondnokság és egy szövóműhely kapott helyet. Majd szép lassan az első, L alakú lakóház, majd a gondnoki épület, hiszen fontos a folyamatos jelenlét, a romok elbontása után pedig jöhettek a külső gazdasági épületek, és végül a nagy, tornácos lakóház zárta a sort.

Az alacsony költségvetés okán a tervezők a minél egyszerűbb és olcsóbb megoldásokra törekedtek, de ez sosem ment a minőség, vagy ami sokkal fontosabb, a gyerekek életterének rovására. Az anyagok, a nyers, vakolatlan téglák, a fa, a látszóbeton, a Durisol panelek, az OSB lapok mind lecsupaszítva vannak jelen, a lakók ösztönös érzéseire hatva. Ez a szokatlan anyaghasználat általában kettős fogadtatásra talál. Mikor valaki először látja az épületet, vagy gyönyörűnek tartja, vagy megkérdezi, hogy mikor lesz kész, de ilyenkor felvilágosítják, hogy ez így van kész, és így van jól.

A nagy üvegfelületek használata nem holmi építészeti hóbort, nagyon fontos szerepe van. Arra hivatott, hogy beinvitálja a természetet a belső térbe, ugyanúgy stimulálva, és megadva az élményt annak, aki nem hagyhatja el a szobát állapotánál fogva. Így a színek, az időjárás, a fények változása mindenki számára látható, elérhető. Ez a kezdetektől fontos alapelve volt a koncepciónak.

Az első lakóházat 1996-ban adták át, ez az L alakú ház, vagy ahogy az Otthoniak hivatkoznak rá, a Kis-ház. A két szintes épület a már elkészült malomépületre merőlegesen helyezkedik el. Földszintjén és emeletén egy-egy hosszú folyosó mentén sorakoznak a lakószobák, alul a súlyosabban sérült, felül a mozgásában kevésbé korlátozott gyerekek kaptak helyet. A földszinten továbbá egy közösségi tér, egy terápiás helyiség található, melynek falait szinte teljesen üvegfelületek alkotják, így senki nincs elzárva a természet jótékony hatásától, jóformán eltűnik a kin és bent közötti különbség.

Ez után következett a gondnoki épület, majd a kerítésen kívüli terület rendbetétele, a gazdasági épületek. Felújították a pincét, épült tehénistálló, disznóól, hely a tyúkoknak, pulykáknak, valamint egy kukoricagóré. Ezek az épületek nagyrészt nyers, kezeletlen fából készültek, mely mára gyönyörű színt és textúrát nyert az idő múlásával.

Ehhez kapcsolódik a másik alapgondolat, amihez Judit nagyon ragaszkodott: az állattartás, az állatokkal való kapcsolat. Az Otthon eredetileg úgy készült, hogy egy biogazdálkodással és állattartással kvázi majorként működve munkát adjon az enyhébben sérülteknek, valamint egyfokú önellátást biztosítson.

Tamás szerint ez egy igen paradox helyzet, hiszen ez a társaság alapvetően képtelen az önellátásra, mégis az lenne a cél, hogy önellátóak legyenek. Szerinte a világ legalább ennyire paradox, a fogyatékosok életére vonatkozó szabályozások kvázi halálra ítélik őket. Ha ezt az ítéletet nem hajtják végre magukon azonnal, akkor valamennyi önállóságnak muszáj működnie. Az önállóság nagyfokú fegyelmet követel, és egyfajta szorítás, másrésztől nagy szabadságérzetet ad.

Kezdetben működött a gazdaság, volt sokféle állat, a lakók még lovagolhattak is. Akkoriban az egyik széki mesterember lakott ott a családjával gondnokként, és teljes szakértelemmel látta el a gazdasági feladatokat. Sajnos mikor ők visszatértek Erdélybe, a gazdaságot is le kellett állítani. Egyszerűen nincs olyan hozzáértő személy Magyarországon, aki el tudná látni ennek a vezetését. Ez a feladat egy polihisztort kíván, aki a generációról generációra átörökített hagyományokra hagyatkozva tudja mit kell tennie, ám ez a tudás mára szinte teljesen eltűnt.

Ha lenne is ember, akkor se működhetne a gazdaság úgy ahogy most ki van építve. Az utóbbi húsz évben sajnos annyi új szabályozás lépett életbe az élelmiszer feldolgozás, a termelés körül, hogy még ugyanannyi épületet kéne felhúzni, mint ami már megvan, ráadásul szinte képtelenség lenne így a fogyatékosoknak részt venni a munkában.

Növényekkel, zöldségek, gyümölcsök termesztésével szerencsére még most is tudnak foglalkozni. Már ez sem az eredeti helyén, a kerítésen kívül történik, hanem egy kisebb területen az udvarban, amit építész hallgatók alakítottak ki a 2012-es egyetemi alkotóhét folyamán, Kemes Balázs DLA egyetemi oktató vezetésével, aki folyamatosan jelen van az otthon életében 2009-óta, amikortól építőtáborokkal segíti az Otthon működését, folyamatosan alakítva az életteret.

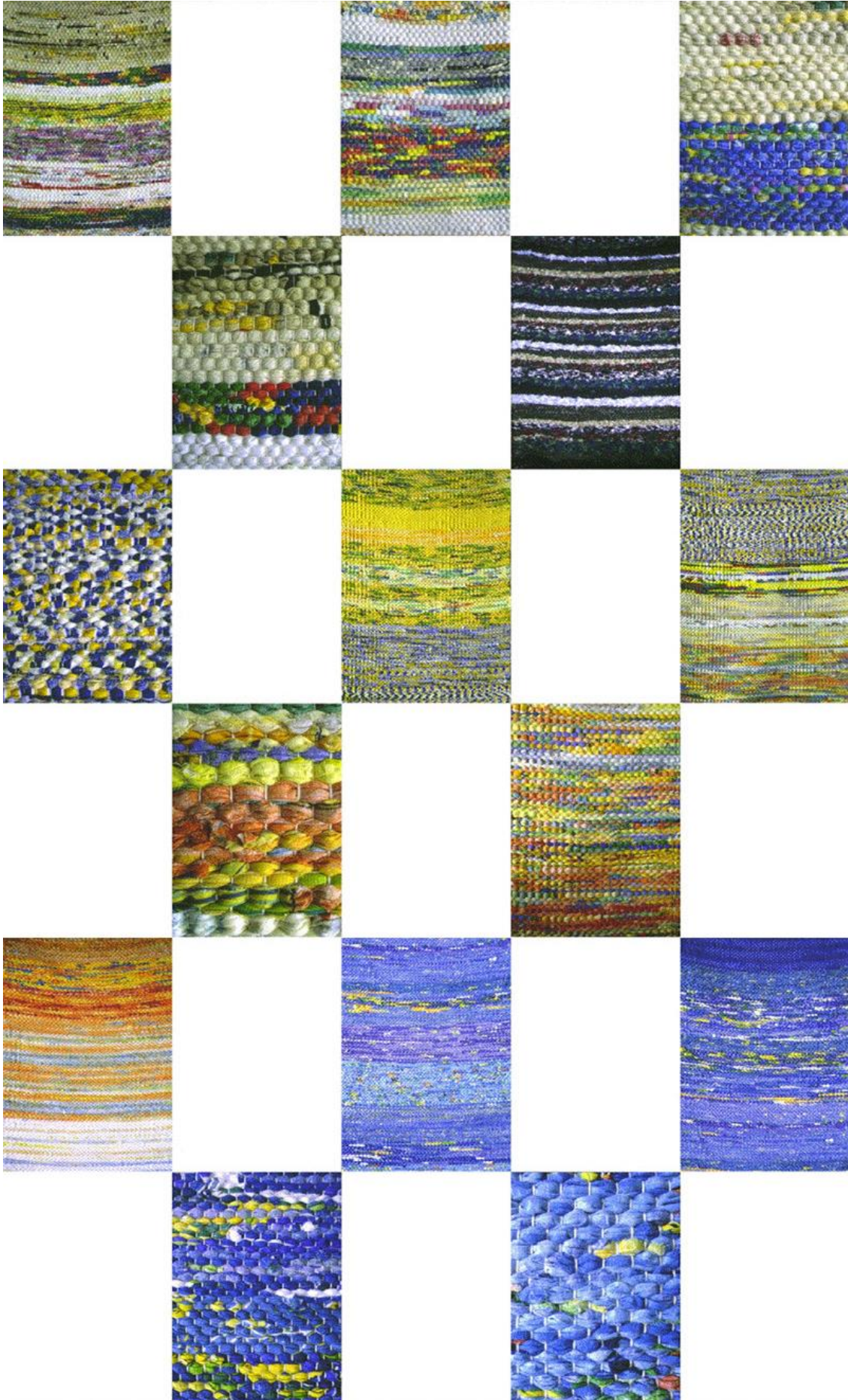

Utolsóként a nagy, tornácos hosszúház készült el. A kivitelezéshez sikerült nagyobb összegre szert tenni, melynek története egészen meglepő. Akkoriban lett Gönz Árpád a Köztársasági Elnök, így feleségének választania kellett egy karitatív területet, amelyet támogat. Judit közös ismeretség útján tudott találkozni vele, elmondta mivel foglalkoznak, miről is szól fogyatékosokkal dolgozni. Végül Gönz Árpádné ezt a területet választotta, így alakult 1993-ban a KézzenFogva Alapítvány, majd a hasonló helyzetben lévő holland Köztársasági Elnök feleségével összefogva elindítottak egy programot, melyben a többszáz éves múltra visszatekintő Philadelphia holland alapítvány segíti a magyar civil szervezetek munkáját, valamint nagy összegű (főleg holland állami) támogatást adtak lakóotthon típusú létesítmények kialakítására, Fészek program néven.

Ez egy viszonylag egyszerű hosszúház, a földszinten konyhával, ebédlővel, lakószobákkal és egy közös „nappali” helyiséggel. A közlekedő hosszában a fal szinte feloldódik a nagy üvegfelületben. Az emeleten eredetileg az ápolóknak kialakított hálószobák találhatóak, amiben most az enyhén sérültek laknak. Itt erkélyek néznek a tornác, a szép kilátás felé, amit a lakók nagyon szeretnek.

A ház különleges, két szinten átívelő tornácának külön története van. Péter és Tamás egy szakmai út alkalmával Olaszországba látogattak. A déli vidéken autózva megpillantottak egy érdekes geometriát a szántóföldeken. Közelebről megnézve kiderült, hogy egy használaton kívüli gazdasági épület. Teljesen téglából készült, kis hajlásszögű tetővel, és a két szintet egybefogó íves árkáddal. Mikor el kellett dönteni, hogy az Otthonnál hogyan is nézzen ki a tornác, ez a tapasztalat egyértelműen kijelölte az utat. Ilyen és ehhez hasonló példák miatt nevezhető a ház ténylegesen tíz év naplójának.

MŰKÖDÉS

ÉLET AZ OTTHONBAN

Az Otthon az első ház átadása óta folyamatosan üzemel. Hivatalos besorolása szerint a Kis-ház egésze és a Nagy-ház alsó szintje ápoló-gondozóként, a nagy ház emelete lakóotthonként működik. Az ellátottak állapotának súlyossága határozza meg, hogy melyik kategóriába sorolandó, de igazából mind egy egész csoportként vannak kezelve. A lakók összesített létszáma 39 fő, ebből 27 a súlyosabb, 12 az enyhébb sérült. A rendszer leginkább egy kollégiumhoz hasonlítható, hét közben mindenki itt lakik, majd hétvégén legtöbbször hazaviszik őket, családjukkal töltik az időt.

Egy átlagos napon nyolcig megreggeliznek, majd különböző foglalkozásokat, tevékenységeket végeznek, ha lehet akkor kint a szabadban. Van, aki ezután dolgozni megy más településekre. A súlyosabban sérültek általában a kisház terápiás helyiségében vagy az udvaron töltik a napot. Az enyhén sérültek a műhelyben foglalatostkodnak, ami a hajdani gondnoki épület. Ez volt az egyik legnagyobb átalakítás, amit az építőtáborokban kiviteleztek. Az alsó szinten egy polcrendszer és asztalok kaptak helyet, az emeleten a rongyszőnyegek készítésére szolgáló keretekkel dolgozhatnak a lakók. A lakószobákat az IASAC és más egyéb programok keretein belül idelátogató fiatal önkéntesek szállásaként hasznosították.

A gondozottak felügyelet mellett brikett alapanyagot gyártanak, különböző és változatos kézműves tevékenységet folytatnak, gyönyörű dolgokat hoznak létre nap mint nap. Rongyszőnyegeiket és egyéb tárgyaikat vásárokon árúsítják, még hozzá nagy sikerrel. Véleményem szerint az alkotás élménye leírhatatlanul sokat segít szellemi állapotuk megtartásában, míg finommotoros mozgásukat is edzi, fejleszti. A műhelyi munka mellett sokat foglalkoznak az udvar, a kert rendben tartásával, a zöldségek, gyümölcsök betakarításával, feldolgozásával. Egészen négyig van meghatározott foglalkozásuk, amit természetesen megszakít az ebéd, kávézás egytől kettőig, délután pedig szabadprogram van: zenehallgatás, csocsózás, társasjáték, kirakós.

Ezt a már magában is változatos napirendet rendszeresen megtörik valamilyen különleges programmal. Minden csütörtökön felkerekedik az egész Otthon, és kimozdulnak kicsit. Nagyon változatos a paletta, a kirándulástól a moziig, múzeumtól a bábszínházig mindenféle helyekre járnak. Vannak, akik kételkednek benne, hogy nekik bármi szükségük lenne ilyenfajta élményekre, sajnos még azok között is, akik ápolóként dolgoznak itt.

Pedig az, hogy kimozdulhatnak, hogy új élmények, ingerek érik őket rendkívül nagy hatással van rájuk. Ez abból is látszik, hogy sok év múltán is felemlégetik egy-egy kirándulás, nyaralás emlékeit, sokszor úgy, hogy állapotukból, betegségükből kifolyólag nem is emlékezhetnének. Az ápolóknak is fontos visszaigazolás ez, bizonyítja, hogy megéri bevállalni ezeket az utazásokat, még ha sokszor nehéz feladatuk is van, ha nem akarják, hogy bárki bármiből kimaradjon, legyen az egy túra vagy egy hajókirándulás. Márpedig senki nem maradhat ki.

HÉTKÖZNAPI HŐSÖK

Hiába beszélünk az épületről, az nem ér semmit a benne lakó emberek nélkül. Pláne azok nélkül, akik működtetik, saját erejükkel táplálják ezt a komplex gépezetet, ha hivatkozhatok rá így, bár az interjúk alatt legtöbbször használt kifejezés a család volt. Igen, ez egy összetartó közösség, egy nagy család. Viszont ennek az állapotnak a fenntartásához nagy erőfeszítések és áldozatok szükségesek.

Mindenképpen beszélnem kell az itt dolgozó ápolókról. Most nem azokra gondolok, bár, sajnos ez az általános eset, akik bármiféle végzettség nélkül, csupán azért jönnek ide, mert máshol nincs munkalehetőség. Azokra gondolok, akik szívvel lélekkel, szeretetből foglalkoznak a gyerekekkel, mert ez a hivatásuk, mert ezt diktálja legbensőbb indíttatásuk. Akikkel én találkoztam, és régóta az Otthonban dolgoznak, kevesen vannak ugyan, de mindez igaz rájuk.

Szász Gizella a Perbáli intézmény vezetője. Gizi gyógypedagógusként betekintést nyert a nagyintézményes ellátás világába, amiből hamar kiábrándult. 1999 szeptembere óta dolgozik a Tovább Élni Egyesületnél, 2002-ig a budapesti napköziben tevékenykedett, utána kezdett az Otthonban dolgozni. Már gimnazista korában belecsöppent a fogyatékosok világába, és a főiskola óta foglalkozott halmozottan sérültekkel, így nem rettent meg az Otthonban rá váró feladatokról.

Akkoriban ott nem volt gyógypedagógus, és elsősorban a foglalkozások tartása, a segédeszközök beszerzése, használatuk betanítása volt a fő feladata. Ezután lett intézményvezető, ami más feladatokat rótt rá. Családi okok miatt kihagyott 5 évet, de utána visszatért pozíciójába. Azt mondja minden nap más, mindig van új megoldandó feladat, élethelyzet. Nem is csoda, hiszen az intézmény fenntartása még sokkal több bonyodalommal és gonddal jár, mint maga az építés.

Folyamatos ellenőrzésekkel és felülvizsgálatokkal árasztják el őket, ami egy hagyományos, állami intézménynél egyáltalán nem megszokott. Az utóbbi másfél évben 27 különböző intézmény jött ellenőrizni, akik mind más és más dokumentációt kérnek. Ez rengeteg munkaórát emészt fel, ami nagyban hátráltatja az alacsony létszám miatt egyébként is nehéz ellátást. Ami talán még említésreméltebb, hogy az ég világon mindent ellenőriznek, csupán azt nem, hogy a fogyatékosok szempontjából jól működik-e az ellátás. Azt szeretik a legjobban, ha nem is kell a gondozottakkal találkozniuk. Azt hiszem felesleges is ragozni, milyen sok szempontból helytelen ez az egész.

Kész csoda, hogy az Otthon még mindig talpon van, és ezt a csodát nap mint nap Judit, Gizi és az ott dolgozó elhivatott emberek tartják életben. Hárman vannak még, akik sok éve, kitartóan és igen, örömmel foglalkoznak a sérültekkel. Tóth Livia a lakóotthon vezetője, 2000 óta dolgozik teljes állásban az Otthonban. Zsámbékon tanult szociálpedagógusnak, mikor csoporttársával egy hirdetés alapján ide jöttek gyakorlatra, heti pár órában. Akkor találkozott először fogyatékosokkal, így nyilván voltak fenntartásai, de fokozatosan tanult, megismerte őket, az igényeiket, mi jó nekik és mi nem. Azóta is Zsámbékon él, és naponta jár be „gyermekeihez” Perbálra.

Apor Attila, a Nagy-ház vezetője, szintén a kezdetektől a segítséget tartja hivatásának. Először egy kisegítő iskolában dolgozott, majd családja miatt más, jobban fizető állást kellett választania. Mikor megtehetette, visszatért szakmájába, ekkor Zsámbékon éltek, így az Otthon kézenfekvő megoldás volt. Neki az első találkozás az Otthonnal olyan volt, mint egy valóra vált álom. Fiatalon kollégáival mindig pont egy ilyen hely létrehozására vágytak. Az első eufória után sajnos csalódnia kellett, mégpedig az ott dolgozó többi ember miatt. Motivátlanságuk megdöbbenette őt, nem értette miért dolgozik valaki itt, ha nem élvezi.

Sajnos ez egy általános probléma, ami egyre súlyosabban jelentkezik. A tehetségesebb, hozzáértő és lelkes kollégák elmennek külföldre, ahol van presztizse a szociális munkának. Ez Magyarországon egyáltalán nem mondható el, igazán elszomorító mennyire nem becsülik ezt a nehéz és óriási odaadást igénylő szakmát.

Újhelyi Andrea az utolsó, aki csatlakozott ehhez a „kemény maghoz”. Alapvetően egészségügyi végzettséggel rendelkezett, de gyermekei születése után kénytelen volt elhagyni munkahelyét. Ekkor, 2007-ben, elkezdett egy szociális-gondozói tanfolyamot. Bár Perbálon élt, addig nem is hallott az Otthon létezéséről, de pont kapóra jött gyakorlatához. Takarítónőként kezdett, de szerintem itt semmilyen kategória nem érvényes, mindenki csinál mindent. Pont, mint egy háztartásban, a mosás, főzés, takarítás, ápolás mindenki közös dolga, ez alól a lakók sem kivételek. Hetekig csak állt és figyelt, segített, ahol tudott, végül teljesen beleszokott az itteni rendbe, és gyakorlata után itt is maradt.

Innentől ő foglalkozott az enyhén sérültekkel, kertészkedik, kézműveskedik velük. Nagy szerepe volt a falu és az Otthon közti kapcsolat építésében. Ez egy nagyon intenzív munka, kevés szabadidővel, amit az ápolók hiánya is fokoz. Eleinte nehéz volt összeegyeztetni családi életével, de talált megoldást. Lányai mindketten Perbálra jártak óvodába, iskolába, és az előadásaik, bemutatóik mind munkaidőben voltak. Nem volt más hátra, Andi felkerekedett a csoportjával, és együtt jártak a versmondókra, táncműsorokra.

KAPCSOLAT

A falu lakói kezdetben tartózkodóak voltak, ami nem is meglepő. Az emberben van egy ösztönös félelem az ismeretlen iránt, pláne ha egy olyan helyzettel találkozik, amelynek létezéséről a mai ember szinte tudomást sem vesz. Ez nagyban köszönhető a társadalmi konvencióknak, hiszen könnyebb nekünk, ha a fogyatékosok rejtve maradnak, elzárva tőlünk, a „normális” emberektől, viszont így nem is tudjuk, hogyan kezeljük őket, ha esetleg mégis létrejön a találkozás. Kezdetben, mikor a lakók felvonultak a boltba, hogy elköltsék a zsebpénzüket, a bolt szabályosan kiürült. Mára ez megváltozott, de egy biztos: kell a kényszerítő erő, a szembesítés ahhoz, hogy megszokjuk a helyzetet. Ahogy egyre többet jártak a faluba, az emberek hozzászoktak, egyre kevésbé féltek, és mára teljesen rokonszenvé alakult a kezdeti tartózkodás. Külön invitálják őket a programokra, és az általuk tartott rendezvényekre is eljárnak.

Ehhez az összeszokáshoz az is nagyban hozzájárult, hogy egy adománynak köszönhetően járda épült az Otthon kerítésétől a faluig, így nem az országút mellett kellett sétálniuk, ami értelemszerűen sokkal könnyebbé tette a feljutást. Később, a 2016-os építőtáborban építész hallgatók megépítették ennek a párját az otthonon belül, mellyel lehetővé vált, hogy bármilyen időben közlekedni tudjanak, tolókocsikkal is.

Most, hogy a kapcsolat a faluval ennyire megerősödött, logikus lépés, hogy az Otthon kicsit közelebb lopózzon. Ennek eszköze a Petőfi utcában álló üres ház, melynek felújításán jelenleg dolgozunk, és ami műhelyként szolgálna az enyhén sérülteknek, mivel rég kinőtték a mostani, nem erre a funkcióra épült házat.

ÉRTÉKELÉS

NEHÉZSÉGEK, MEGVÁLTOZOTT KÖRÜLMÉNYEK

Mint minden igazi dolognak, ennek is vannak hibái. Azt hiszem a legalapvetőbbtől, a rossz állapottól kissé eltekinthetünk, hiszen közel- vagy több mint húsz éves házokról van szó, így érthető, hogy némely anyag élettartalma lejárában van. Kísérlet mivoltából fakadóan használat közben sok hiba merülhet, és merül is fel, amihez folyamatosan alkalmazkodni kell, javítgatni, gyógyítgatni. Ami felmerült az évek során, azt az építőtáborok alatt megpróbálták orvosolni. Tíz éve vannak folyamatosan építőtáborok Kemes Balázs vezetésével. A történet a kukoricagóré ledőlésével kezdődött, azóta folyamatos tűzoltások folynak. Lecserélték a tönkrement, beázó tetőfedéseket, betonoztak lépcsőt, építettek hidat, járdát. Ezek mind a praktikumból, a mindennapi életből fakadó igények voltak, amire megpróbáltak hatékonyan és gyorsan reagálni, apránként igazítva az élethez a környezetet.

A legnagyobb probléma a munkaerőhiány. Sajnos ilyenkor a ténylegesen állandó gondozóknak kevesebb ideje marad a lakókra, ezt nagyon fájlalják, de ők sem tudnak szétszakadni. Jelenleg is válságos helyzet van az otthonban, egyszerre heten mondtak fel, mert új munkalehetőség a közeli Telkin, magasabb fizetéssel, amivel nem tudnak konkurálni, hiszen nekik a bértábla szerint szabad csak fizetést meghatározni. Ha találnak is embert, az általában se nem szakképzett, se nem motivált, de nincs választásuk, így szinte bárkit alkalmaznak.

Ezek az ápolók leginkább csak próbálják eltölteni a napjukat valamivel, tévét néznek, beszélgetnek, és bár atrocitás valószínűleg nem éri a lakókat, az elhanyagolás elég sűrű jelenség. Nem adnak igazi segítséget, csupán ellátják az alapszükségleteket. Egyenlőre nem látszik, hogy a jövőben javulna ez a helyzet. Logikus lenne, hogy a nagy intézmények felszámolásával felszabaduló munkaerő valamennyire meg tudja majd oldani ezt a problémát, de félok, hogy azok, akik már több évtizede követik a lélektelen napi rutint, nem fognak tudni máshogy hozzáállni a dologhoz. Minimum drasztikus szemléletváltás szükséges. Judit tanít is ilyen tanfolyamokon, és hallott nem egy szörnyű dolgot az állami intézményekről.

Sok gondot okoz, és egyáltalán nem nevezhető az épületből fakadó hibának a túlszűfoeltság. Alapvetően a ház körülbelül feleannyi gondozott befogadására készült, mint ahányan most laknak benne. Ennek a túltöltésnek az oka a finanszírozásban keresendő. A kezdetektől eltérően már jár állami támogatás az ellátott személyek után, de ez évről-évre csökken, így a

fennmaradáshoz növelni kellett a gondozottak számát. Ez egy alapvető és sok mindent nehezítő körülmény, amit már megszoktak, de folyamatos akadályként van jelen.

Sokat beszélgettem az ápolókkal arról, ők milyen nehézségekkel szembesülnek az épület kapcsán. Az ablakfelületek mindenki nagyon szereti, és csodás hangulatot varázsol, de sajnos anyagi tulajdonságaiból fakadóan télen a hideget, nyáron a meleget engedi be, nagyon nagy mértékben. A lépcsők meredek, és ami inkább probléma, hogy nincs lift az emeletre. Mióta kötelezővé tették minden épület akadálymentességét ez egyre több és több problémát okoz az ellenőrzéseken. Sajnos se hely, se pénz nincs arra, hogy ezt a hiányosságot pótolják. A fürdőszobák kialakítása is sok problémát okoz a mindennapok során. Nem fér be emelőgép, ami nem is volt baj az Otthon indulásakor, mivel, ahogy a neve is mutatja, a gondozottak akkor még gyerekek voltak. Ám az idő múlásával ők megnőttek, esetleg állapotuk is romlott, még a gondozók egyre idősödenk, így mindinkább kihívás a napi fürdetés kivitelezése kézi erővel.

Szinte mindenki említette a folyosók, ajtók szűkösségét. Itt folyamatosan tolókocsikkal közlekednek, de a folyosókon nem lehet kettővel elmenni egymás mellett, az ajtóknál pedig jóformán egyhelyben kell megfordulni, ha nem akarják, hogy a gyerekek lába megütődjön. Ugyanez a probléma az étkezővel. Van egy bizonyos sorrend az étkezéshez ültetésnél, amit, ha nem követnek, nem férnek be elegenden egy körben.

A konyhával szintén ez a baj. Egynél több ember nem tud dolgozni, különben csak egymást akadályozzák. Tamás szerint a konyha nagyon pontosan meg van tervezve, és csak akkor működik jól, ha aszerint használják, ez azonban általában nem így megy az életben, a használók mindig saját rendszerük szerint dolgoznak, ami nem feltétlenül rossz, csupán más, mint az eredeti elgondolás. Gondot jelent még hideg időben a szellőzés. Nem tudják hol kiengedni az ételszagot, gőzt, így vagy rossz lesz a levegő, vagy hideg lesz a szellőztetéstől. A lezárás, egy külön légtér kialakítása erre megoldás lehet.

A helyhiány a közös terekben is megfigyelhető. Már a nagy-ház lakói sem tudnak egyszerre mind a földszinti nappaliban tartózkodni. A gondozók és lakók egyaránt hiányolnak egy olyan közösségi helyiséget, vagy épületet, ahova mindenki egyszerre befér. Mikulás, húsvét, vagy akár gyereknap alkalmával rendeznek például sorversenyeket, teljesen vegyes csapatokkal, amit mindenki nagyon szeret, vidámságot csen a mindennapokba. Most azonban csak az udvaron van elég hely ilyen típusú programokhoz, így teljesen időjárásfüggő a megvalósulás. Andi szerint, ha egy, vagy akár kéthavonta lennének ilyen közös események, az sokat oldana mindenki életén.

Tisztában vannak vele, hogy bejáratként nem az erre kijelölt helyet használják, de az élet, a praktikum máshogy alakította a teret. A Nagy-épület oldalán nyíló bejárati ajtó, az egész bejárati rész túl szűk, hiszen „öltözőként” is ez funkcionálna, itt lehetne átcserelni a kinti cipőt papucsra. Kevésbé gondol rá az ember, de ez bizony kemény fizikai munka. Bármikor étel, kosz kerülhet a ruhára, és nem biztos, hogy bárki azt szeretné viselni a nap hátralevő részében. Szükség lenne egy öltözőre, ahol rendesen ruhát lehet cserélni, akár zuhanyozni a nap végén.

Aminek nagy hiányát érzik még, az egy mosókonyha. Jelenleg a mosógépek a fürdőszobákban működnek, ami több szempontból is rossz. Nagy helyet foglalnak a már egyébként is szűkös fürdőben, a gyerekek pedig rendszeresen játszanak vele, tekergetik, nyomkodják, ezzel lerövidítve a gép élettartalmát. A szennyesek gyűjtése is a fürdőben történik, még nagyobb káoszt és zsúfoltságot eredményezve. Nyáron természetesen a teraszra teregetnek, télen azonban nincs egy hely, ahol ezt kivitelezni lehetne.

A terasz kialakításánál is merültek fel problémák. Gyönyörű a két szinten átívelő fapillérekre kinyúló tető, de sajnos az időjárástól nem védi a kint tartózkodókat. Sem az esőt, sem a napot nem gátolja, pedig ez az a tér, amit a legtöbbet használnak, tavasztól egészen ősz végéig. Praktikus lenne még valamilyen belső elkülönítési lehetőség, főleg a Kis-ház lakóinál, hogy ha valakinek rohama van, sikoltozik, az ne terjedjen át a többi gondozottra is.

BEVÁLT MEGOLDÁSOK

Természetesen vannak pozitívumok is, amik a nagy egészet nézve túlnőnek az eddig felsoroltakon. A helyválasztás például az, amit mindenki tökéletesnek tart. Látszik, hogy megérte a keresgélés, hogy nem elégedtek meg egy kevésbé jó megoldással. A faluhoz való viszony, főleg a járda megépülése óta teljesen ideális, ahogy az is jó, hogy nincsen szomszéd, akivel esetleg konfliktus lehetne. Az országút kicsit túl közeli, de már épül az elkerülő, így ez is megoldódni látszik.

A kerítésen belüli világ az, ami mindenkit elvarázsol. A fantasztikus természeti környezet nem csak a lakókra, de a gondozókra is kimondhatatlanul pozitív hatással van. Egy hosszú nap után a teraszra kiülni rendkívül frissítő élmény, a gondozottak pedig szeretnek minden szabadban töltött percet, akár füvet nyírni, akár kertészkedni, akár gereblyézni, vagy csak üldögelni és pihenni. Szeretik a házakat, főként a Nagy-ház emeleti erkélyeiről nyíló kilátást.

A házak jóformán lebegnek ebben a körbekerített térben, még barátságosabb, kisebb, védett területeket jelölnek ki a kerten belül, sőt a játszótér és a tűzrakóhely tovább tagolják, színesítik ezeket a belső udvarokat. A házak bár különállóak, úgy lettek kialakítva, hogy minden meglegyen, ami egy családnak kellhet: lakószobák, fürdőszobák, konyha és közös helyiség. Az épületek anyagai képesek változni, alkalmazkodni, és karbantartásuk is minimális erőfeszítést igényel.

Bár a pozitívumok nem feltétlenül építészeti jellegűek, jelentőségük vitathatatlan. Pár gondozó bepillantott a nagyintézményes rendszerbe, így még nyilvánvalóbb lett számukra, milyen nagy is a különbség. Ez a megoldás sokkal jobb, szinte szállodának tekinthető a nagyokhoz képest.

Az első és legfontosabb, hogy kis létszámú, abszolút családi közeg. Ez itt egy összetartó közösség. Lehet, hogy sokszor civakodnak, vitatkoznak, de ha valami probléma van, egyből összeállnak, támogatják egymást. Rengeteg szeretet van bennük, amit bárkinek odaajándékoznak, aki törődik velük. Ez az egyik ok, amiért az ápolók annyira szeretik ezt a hivatást.

Fontos lenne, hogy állandó segítőkkel dolgozzanak, így össze tudnak szokni a gondozottakkal, személy szerint ismernek mindenkit. Elég egy kis alkalmazkodás, ahhoz, hogy velük is könnyebb legyen bánni, de ez egy kölcsönös erőfeszítés, nem várhatjuk, hogy csak a sérült engedjen.

Ez a külön, identitásként kezelés nagyon fontos a gyerekeknek, és ez az, ami teljesen hiányzik az állami vagy egyházi mamutintézményekben. Annyi is elég lenne, hogy valaki eldönthesse mit szeretne reggelizni, nem lenne nagy fáradtság, de óriási jelentőséggel bírna a fogyatékosnak. Ehelyett azért jutalmazták őket, ha nem lógnak ki a sorból, elnyomva bennük bármilyen csíráját az önálló kezdeményezés gondolatának is.

Ami a legfontosabb, és amit mindenki kiemelt, hogy egyáltalán létezik az Otthon. Ezer és egy hibát fel lehetne sorolni, de az, hogy megvalósult, hogy sikerült jobb körülményeket létrehozni ezeknek a kiszolgáltatott embereknek, mindennel felér. Mégér minden jogi szenvedést, minden ellenőrzést, minden túlórárt. Itt senki nem marad ki semmiből, mindenki egyenlőként, emberi lényként van kezelve, külön igényekkel, külön gondolatokkal, külön személyiséggel.

ÖSSZEGZÉS

A természetközelség és az önállóság, önellátás alap gondolata teljesen adekvát, követendő minden majdani hasonló létesítménynél. Az ehhez kapcsolódó gazdaság is gyönyörű elgondolás, de sajnos a megvalósítás a mai körülmények között szinte lehetetlennek tűnik, mind a szabályozások, mind a szakértelem szempontjából. A kertészkedés, növénytermesztés kevesebb embert, kisebb odafigyelést igényel az állattartáshoz képest, így jelenleg ezt tartom elégséges és kielégítő alternatívának. Még erre is nehéz időt és energiát szorítani a már említett munkaerőhiány miatt.

Nagyon a szívemhez nőtt ez a csapat, nem tagadom. Talán így megbocsátható, hogy bár a Tudományos Diákköri Konferenciára készült ez az esszé, nem nevezhető tisztán tudományosnak. Elmondható, hogy ebben a többször díjazott építészeti remekműben nem az épület maga a legfontosabb, csupán egy szeglete a nagy egésznek. Beszélhetnénk arról, hogy helyes-e az anyagválasztás, az épületek tagolása, a kialakított rendszer, de hiába értékelném, kritizálnám, egyrészt nem gondolom, hogy ehhez meg lenne a kellő szakértelmem és tudásom, másrészt úgy érzem, a hely története és a benne élő emberek pont annyira, sőt fontosabbak, mint a ház részleteinek elemzése.

Az ahogyan megépült, a tervezés, az együttműködés, a cél, hogy megfelelő, sőt fantasztikus környezetet teremtsen a használónak, sokkal lényegesebb. Természetesen nem lehet elsiklani a felett, hogy ebben a szorongatott, mégis nagyon szabad helyzetben milyen bravúros építészeti megoldások születtek a Janesch Péter-Karácsony Tamás építészpárostól. Nem csupán egy épületegyüttest alkottak, hanem egy világot, egy mikrokozmoszt, amiben mindenki biztonságban, szeretetben élhet. Az épületek emberi léptéke, befogadható méretei nagyban segítik azt az érzetet, hogy ez nem egy tömegintézmény, még ha többen is vannak, mint eredetileg tervezték.

Úgy érzem, ez a ház, ez a program remek alapja egy párbeszéd elindításának. Elméletileg a kitagolás, a Stratégia megvalósítása folyamatban van, bár sem a szakmai-, sem az általános közéletben nem nagyon hallani a témáról. Bár eredetileg nem így indultam el, mostanra rájöttem, hogy számomra a legfontosabb, hogy elinduljon egy gondolkodás, egy beszélgetés arról, hogy mi is egy építész szerepe, milyen kihívásokra kell megoldást találni ebben a hosszútávú célkitűzésben.

Én most egy példát hoztam, de az országon belül is vannak, egyéb programok, bár mindegyik kicsit más jellegű. Nem gondolom, hogy mindegyiket kielemezve létre lehetne hozni egy típusépületet, hiszen minden igény, minden hely más egy kicsit, de meg lehetne fogalmazni egy működő alapsémát, egy gondolkodásrendszeri segítséget. Természetesen nem csak az építészeknek van szerepe ebben a történetben, a fő porond a gyógypedagógiáé, de a szakterületek közötti kommunikáció, együttműködés nélkül valószínűleg nem születhet semmilyen eredmény. Nagy terhet róhat ránk, ha a Stratégia megvalósulása egyszer kézzelfogható formát ölt. Csodálatos lenne, ha a szakma nem értetlenül állna a feladat előtt, hanem felkészülten, egy átgondolt, működő programmal tudna válaszolni a kihívásra.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Csontos Györgyi: Rendhagyó építési napló Perbálról, in: Építő Mester 2001/3.
2. Rehabilitációs otthon gyermekek és fiatalok számára – Magyarország, in: Vidéki építészeti kalauz; 6BT, Budapest, 2002; 100. old.
3. Janáky István: Az építészeti szépség rejtekei Magyarországon – Terc, 2004; 122-123. oldal.
4. András Ferkai: Home and rehabilitation centre for disabled children and youth in Perbál, Hungary (Architects: Péter Janesch and Tamás Karácsony) - in: Domus No. 823. February 2000
5. *Perbáli Gyermekotthon...* {weboldal} <http://team0910.hu/team0708/17/117#199> (letöltve 2018.10.26)
6. *A kitagolás folyamatai...* {weboldal} <http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/kitagolas/index.html> (letöltve 2018.10.26)
7. *Népszámlálási adatok...* {weboldal} <http://www.ksh.hu/>
8. Dr. Bartholy Judit – interjú
9. Janesch Péter – interjú
10. Karácsony Tamás – interjú
11. Szász Gizella – írásos interjú
12. Tóth Livia – interjú
13. Apor Attila – interjú
14. Újhelyi Andrea – interjú

ÁBRAJEGYZÉK

1. Képek az otthon archívumából: 2, 3, 4, 9, 10, 13, 14, 15, 18, 19, 21, 24
2. Képek a team0708 weboldaláról, Janesch Péter és Karácsony Tamás munkájából (weboldal: <http://team0910.hu/team0708/17/117#199>): 6, 7, 8, 17
3. Képek a Képkocka médiakörből: 1, 23
4. Saját képek: borító, 5, 11, 12, 16, 20, 22